

**The Impact of Individual-Social Motivation of the Private
Ownership System on the Policy of Oil and Gas Field
Development in Iran**

Nima Rezaei^{1*}

Received: 8 January 2025

Hadi Rosta²

Reception: 9 April 2025

Abstract

The private ownership system, by creating incentives for investment, innovation, and productivity, can play an important role in the development of this industry. In contrast, state and quasi-state systems, due to the absence of these incentives, often face inefficiency and waste of resources. Given the high potential of oil and gas resources in Iran, utilizing the capacities of the private sector can lead to increased production, reduced costs, and improved extraction technologies. In addition to increasing national income, this can also help create employment and develop oil-bearing regions. The oil and gas industry, as one of the most important pillars of the Iranian economy, plays a vital role in providing national income, creating employment, and developing the country's infrastructure. However, this industry has faced numerous challenges throughout its history, including international sanctions, oil price fluctuations, and government management. Meanwhile, the role of private ownership and individual motivations as key factors in the development and improvement of the performance of this industry has always been discussed and studied. Given the complex and multifaceted nature of the research topic, the use of a mixed research method and the combination of qualitative and quantitative methods can yield more accurate and comprehensive results. The results of the study show how individual motivation within the framework of the private ownership system can affect the development of oil and gas fields in Iran.

Keywords: Oil and Gas, Factors for the Development of Oil Fields, Private Ownership

<http://doi.org/10.30510/pscci.2025.514819.1266>

تأثیر انگیزش فردی-اجتماعی نظام مالکیت خصوصی در سیاست توسعه

میادین نفت و گاز در ایران

نیما رضایی^۱ ID* تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۱۹

هادی روستا^۲ ID تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۱/۱۰

چکیده

نظام مالکیت خصوصی، با ایجاد انگیزه برای سرمایه‌گذاری، نوآوری و بهره‌وری، می‌تواند نقش مهمی در توسعه این صنعت ایفا کند. در مقابل، نظام‌های دولتی و شبه‌دولتی، به دلیل عدم وجود این انگیزه‌ها، اغلب با ناکارآمدی و اتلاف منابع مواجه هستند. با توجه به پتانسیل بالای منابع نفت و گاز در ایران، بهره‌گیری از ظرفیت‌های بخش خصوصی می‌تواند منجر به افزایش تولید، کاهش هزینه‌ها و بهبود فناوری‌های استخراج شود. این امر، علاوه بر افزایش درآمد ملی، می‌تواند به ایجاد اشتغال و توسعه مناطق نفت‌خیز نیز کمک کند. صنعت نفت و گاز به عنوان یکی از مهم‌ترین ارکان اقتصاد ایران، نقش حیاتی در تأمین درآمدهای ملی، ایجاد اشتغال و توسعه زیرساخت‌های کشور ایفا می‌کند. با این حال، این صنعت در طول تاریخ خود با چالش‌های متعددی از جمله تحریم‌های بین‌المللی، نوسانات قیمت نفت و مدیریت دولتی مواجه بوده است. در این میان، نقش مالکیت خصوصی و انگیزه‌های فردی به عنوان عوامل کلیدی در توسعه و بهبود عملکرد این صنعت، همواره مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. با توجه به ماهیت پیچیده و چندوجهی موضوع تحقیق، استفاده از روش تحقیق ترکیبی و تلفیق روش‌های کیفی و کمی می‌تواند نتایج دقیق‌تر و جامع‌تری را به همراه داشته باشد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که چگونه انگیزه فردی در چارچوب نظام مالکیت خصوصی می‌تواند بر توسعه میادین نفت و گاز در ایران تأثیر بگذارد.

واژگان کلیدی: نفت و گاز، عوامل توسعه میادین نفتی، مالکیت خصوصی.

^۱ کارشناس ارشد حقوق خصوصی (نویسنده مسئول)

^۲ دکتری حقوق خصوصی و مدرس دانشگاه

هدف از این مقاله، بررسی نقش مالکیت خصوصی و انگیزه‌های فردی در توسعه صنعت نفت و گاز ایران است. در این مقاله، به بررسی تجارب سایر کشورها در این زمینه و ارائه راهکارهایی برای بهبود عملکرد این صنعت پرداخته خواهد شد. محور این مقاله، بررسی کم و کیف رابطه پذیرش مالکیت خصوصی با توسعه صنعت نفت و گاز با یک نگاه ساختاری به آن و با اجتناب از جهت گیری های اقتصادی است. آشکار کردن چگونگی این رابطه، سهم بسزایی در شناخت ماهیت و ارزش این نظام دارد. پس از تشریح عنوان مالکیت خصوصی در بخش نخست، قسمت بعد به کشف عوامل مؤثر در توسعه میادین نفتی ایالات متحده به منزله عناصری که در مفهوم مالکیت خصوصی پنهان بوده اختصاص یافته است. سرانجام، به تحلیل آثاری از این نظام بر میادین نفتی پرداخته شد، که سرمنشأ و زاینده آثار دیگری بودند. در این نگارش، از منظر سیستم حقوقی به منزله یک خرده نظام به رابطه مالکیت خصوصی و توسعه میادین نفتی ایران نگرستیم و دریافتیم که چتر حمایت گری که مالکیت خصوصی بر سر توسعه میادین نفتی کشور ما، ایران افراشته است، چیزی جز روح حاکم بر نظام مالکیت خصوصی، که عبارت است از آزادی اندیشه و عمل، نیست.

مالکیت خصوصی، موضوعی است که بشر رفته رفته به موازات تهاجم و تجاوز دولت ها بر حریم های نفت و گاز به عنوان دو منبع اصلی انرژی، نقش حیاتی و غیرقابل انکاری در اقتصاد ایران ایفا می کنند. اهمیت این دو منبع در اقتصاد ایران را می توان از جنبه های مختلف مورد بررسی قرار داد:

۱. درآمدزایی و تأمین بودجه: نفت و گاز به عنوان منابع اصلی درآمدزایی برای دولت ایران محسوب می شوند. بخش قابل توجهی از بودجه سالانه کشور از طریق صادرات این منابع تأمین می شود. وابستگی شدید اقتصاد ایران به درآمدهای نفتی، همواره یکی از چالش های اساسی اقتصاد کشور بوده است. نوسانات قیمت نفت در بازارهای جهانی تأثیر مستقیمی بر درآمدهای دولت و در نتیجه، بر اقتصاد کشور دارد.

۲. تأمین انرژی داخلی: نفت و گاز نقش اساسی در تأمین انرژی مورد نیاز بخش های مختلف اقتصادی و خانگی در ایران

دارند. صنایع، حمل و نقل، و خانوارها به شدت به این منابع وابسته هستند. گاز طبیعی به عنوان یکی از منابع اصلی انرژی در ایران، نقش مهمی در تأمین سوخت نیروگاه‌ها، صنایع، و خانه‌ها ایفا می‌کند.

۳. توسعه صنایع وابسته: صنایع پتروشیمی، پالایشگاهی، و صنایع وابسته به نفت و گاز، بخش قابل توجهی از اقتصاد ایران را تشکیل می‌دهند. این صنایع، علاوه بر ایجاد ارزش افزوده، فرصت‌های شغلی متعددی را نیز فراهم می‌کنند.

۴. تأثیر بر سایر بخش‌های اقتصادی: نفت و گاز به طور مستقیم و غیرمستقیم بر سایر بخش‌های اقتصادی ایران تأثیر می‌گذارند. نوسانات قیمت نفت می‌تواند تأثیرات قابل توجهی بر تورم، نرخ ارز، و سایر شاخص‌های اقتصادی داشته باشد. بخش انرژی، به‌ویژه صنایع نفت و گاز، از ارکان اصلی اقتصاد ایران محسوب می‌شود. نظام مالکیت خصوصی و انگیزه فردی به‌عنوان دو عامل کلیدی، می‌توانند نقش بسزایی در ارتقای بهره‌وری و توسعه میادین نفت و گاز ایفا کنند. این مقاله به بررسی تأثیر انگیزه فردی در نظام مالکیت خصوصی بر توسعه میادین نفت و گاز در ایران می‌پردازد. هدف اصلی این پژوهش، شناسایی و تحلیل چگونگی تأثیرگذاری این دو عامل بر متغیرهای کلیدی توسعه، از جمله افزایش تولید، جذب سرمایه‌گذاری، انتقال فناوری و بهبود مدیریت منابع است. در این راستا، ابتدا به بررسی مفاهیم و مبانی نظری مرتبط با نظام مالکیت خصوصی و انگیزه فردی پرداخته می‌شود. سپس، با استفاده از روش‌های تحقیق کیفی و کمی، به تحلیل داده‌ها و اطلاعات مربوط به صنعت نفت و گاز ایران پرداخته و تأثیر این دو عامل بر توسعه میادین نفت و گاز مورد بررسی قرار می‌گیرد. در نهایت، با ارائه نتایج و یافته‌های تحقیق، پیشنهاداتی برای بهبود نظام مالکیت خصوصی و تقویت انگیزه فردی در جهت توسعه پایدار این صنایع ارائه خواهد شد. در این میان، مدت هاست که در ایران شاهد سرآمدی مالکیت خصوصی بر سایر نظام‌های مالکیتی هستیم.

۱- مالکیت خصوصی در میادین نفت و گاز در ایران

بر اساس قوانین اساسی و سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران، مالکیت منابع نفت و گاز در ایران متعلق به

دولت است و بخش خصوصی نمی‌تواند مالکیت مستقیم بر این منابع داشته باشد. با این حال، بخش خصوصی می‌تواند در زمینه‌های مختلف مرتبط با صنعت نفت و گاز فعالیت کند. این فعالیت‌ها شامل موارد زیر می‌شود:

* قراردادهای پیمانکاری: شرکت‌های خصوصی می‌توانند به عنوان پیمانکار در پروژه‌های اکتشاف، استخراج، و توسعه میادین نفت و گاز با شرکت ملی نفت ایران همکاری کنند.

* خدمات فنی و مهندسی: شرکت‌های خصوصی می‌توانند خدمات فنی و مهندسی مرتبط با صنعت نفت و گاز را ارائه دهند، مانند طراحی، ساخت، و نصب تجهیزات، و همچنین ارائه خدمات مشاوره‌ای.

* صنایع پایین‌دستی: بخش خصوصی می‌تواند در صنایع پایین‌دستی نفت و گاز، مانند پالایشگاه‌ها، پتروشیمی‌ها، و شبکه‌های گازرسانی، سرمایه‌گذاری و فعالیت کند.

تأمین تجهیزات و مواد: شرکت‌های خصوصی می‌توانند تجهیزات و مواد مورد نیاز صنعت نفت و گاز را تأمین کنند.

نکات کلیدی: بر اساس اصل ۴۵ قانون اساسی، منابع نفت و گاز جزو انفال و ثروت‌های عمومی محسوب می‌شوند و مالکیت آنها متعلق به دولت است. - سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی نیز بر نقش حاکمیتی دولت در بخش بالادستی نفت و گاز تأکید دارد. بخش خصوصی می‌تواند در زمینه‌های مختلف مرتبط با صنعت نفت و گاز، به ویژه در صنایع پایین‌دستی، فعالیت کند. قراردادهای جدید نفتی ایران (IPC) نیز با هدف جذب سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و خارجی در صنعت نفت و گاز طراحی شده‌اند. با توجه به مطالب گفته شده بخش بالادستی نفت و گاز در ایران همچنان در مالکیت کامل دولت باقی می‌ماند و بخش خصوصی در بخش‌های پایین دستی نفت و گاز قابلیت سرمایه‌گذاری دارد.

۲- شناسایی عوامل موثر در توسعه میادین نفت و گاز ایران

توسعه میادین نفت و گاز ایران تحت تأثیر عوامل متعددی قرار دارد که می‌توان آن‌ها را به دسته‌های زیر تقسیم کرد:

۲-۱- عوامل اقتصادی

- سرمایه‌گذاری: جذب سرمایه‌گذاری خارجی و داخلی برای توسعه میادین، به ویژه میادین مشترک، ضروری است. - تأمین

مالی پروژه‌ها از طریق منابع مختلف مانند بانک‌ها، بازار سرمایه و صندوق‌های توسعه ملی از اهمیت بالایی برخوردار است.

* قیمت نفت و گاز: نوسانات قیمت نفت و گاز در بازارهای جهانی بر سودآوری پروژه‌های توسعه تأثیر می‌گذارد. قیمت‌های پایین نفت و گاز می‌تواند منجر به تأخیر یا لغو پروژه‌های توسعه شود.

* هزینه‌های تولید: کاهش هزینه‌های تولید از طریق بهبود فناوری و مدیریت پروژه‌ها می‌تواند سودآوری را افزایش دهد. هزینه‌های بالای تولید، به‌ویژه در میدان‌های دریایی و میدان‌های فناوری پیچیده، می‌تواند مانعی برای توسعه باشد.

۲-۲- عوامل فنی و مهندسی

-فناوری: دسترسی به فناوری‌های روزآمد برای اکتشاف، توسعه و تولید از میدان‌های نفت و گاز ضروری است. - استفاده از روش‌های ازدیاد برداشت (IOR/EOR) برای افزایش تولید از میدان‌های موجود از اهمیت بالایی برخوردار است. - ظرفیت تولید: حفظ و ارتقای ظرفیت تولید از میدان‌های موجود و توسعه میدان‌های جدید برای تأمین نیازهای داخلی و صادراتی ضروری است. جلوگیری از سیر نزولی برداشت و تولید صیانتی از میدان‌ها مستلزم بهره‌مندی از تکنولوژی روزآمد است. - زیرساخت‌ها: توسعه زیرساخت‌های حمل و نقل، ذخیره‌سازی و فرآوری نفت و گاز برای افزایش ظرفیت صادراتی ضروری است. زیرساخت‌های ناکافی می‌تواند منجر به محدودیت در تولید و صادرات شود. - میدان‌های مشترک: توسعه میدان‌های مشترک با کشورهای همسایه برای جلوگیری از هدر رفت منابع و افزایش تولید ضروری است. همکاری با کشورهای همسایه در توسعه میدان‌های مشترک می‌تواند به افزایش تولید و صادرات منجر شود.

۲-۳- عوامل سیاسی و حقوقی

قراردادها: تدوین قراردادهای جذاب برای جذب سرمایه‌گذاران خارجی و داخلی ضروری است. قراردادهای شفاف و پایدار می‌تواند اطمینان سرمایه‌گذاران را افزایش دهد. قوانین و مقررات: ایجاد قوانین و مقررات شفاف و کارآمد برای تسهیل سرمایه‌گذاری و فعالیت شرکت‌های نفتی ضروری

است. قوانین و مقررات پیچیده و مبهم می‌تواند مانعی برای توسعه باشد. - ثبات سیاسی: ثبات سیاسی و امنیت منطقه برای جذب سرمایه‌گذاران خارجی و توسعه میدان نفت و گاز ضروری است.

راهکارهای پیشنهادی: افزایش سرمایه‌گذاری در بخش بالادستی، به‌ویژه جذب سرمایه‌گذاری خارجی، توسعه فناوری‌های داخلی و انتقال فناوری‌های پیشرفته از خارج، بهبود مدیریت پروژه‌ها و کاهش هزینه‌های تولید، ایجاد قوانین و مقررات کارآمد برای تسهیل سرمایه‌گذاری و توسعه میدان‌های مشترک با کشورهای همسایه است.

۴- نقش فرهنگ قضایی در بهره‌برداری از منابع نفت و گاز

ایران

فرهنگ قضایی نقش مهمی در بهره‌برداری از منابع نفت و گاز ایران ایفا می‌کند. این نقش را می‌توان از جنبه‌های مختلف بررسی کرد:

۱. شفافیت و مبارزه با فساد: فرهنگ قضایی سالم و شفاف می‌تواند با ایجاد سازوکارهایی برای نظارت بر قراردادهای، مناقصه‌ها و فعالیت‌های مربوط به نفت و گاز، از بروز فساد و رانت‌خواری جلوگیری کند. وجود قوانین و مقررات روشن و قابل اجرا، همراه با قوه قضاییه مستقل و کارآمد، می‌تواند اعتماد سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی را جلب کرده و زمینه را برای بهره‌برداری بهینه از منابع فراهم کند.

۲. حل و فصل اختلافات: صنعت نفت و گاز همواره با اختلافات حقوقی پیچیده‌ای مواجه است. وجود یک سیستم قضایی کارآمد و متخصص می‌تواند به حل و فصل سریع و عادلانه این اختلافات کمک کند.

۶- رابطه متقابل ساختارهای سیاسی ایران با حقوق مالکیت

رابطه متقابل ساختارهای سیاسی ایران با حقوق مالکیت، موضوعی پیچیده و دارای ابعاد گوناگون است. در طول تاریخ، ساختارهای سیاسی مختلف در ایران، تأثیرات متفاوتی بر حقوق مالکیت داشته‌اند. به طور کلی، می‌توان گفت که هر چه ساختار سیاسی یک کشور دموکراتیک‌تر و مبتنی بر حاکمیت قانون باشد، تأثیر حقوق مالکیت در آن کشور از امنیت بیشتری برخوردار است. در مقابل، ساختارهای سیاسی

اقتدارگرا و مستبد، معمولاً حقوق مالکیت را تضعیف می‌کنند. در ایران نیز، تحولات سیاسی مختلف، تأثیرات متفاوتی بر حقوق مالکیت داشته است. به عنوان مثال، در دوره پهلوی، با وجود تلاش‌هایی برای مدرن‌سازی اقتصاد و حمایت از حقوق مالکیت، اما ساختار سیاسی اقتدارگرا، محدودیت‌هایی را برای حقوق مالکیت ایجاد کرد. پس از انقلاب اسلامی نیز، با وجود تأکید بر حقوق مالکیت در قانون اساسی، اما تحولات سیاسی و اقتصادی، تأثیرات متفاوتی بر حقوق مالکیت داشته است.

۶-۱- مالکیت خصوصی تدوین‌گر سیاست‌های ایران

مالکیت خصوصی در قانون اساسی ایران به رسمیت شناخته شده است، اما با محدودیت‌ها و ملاحظاتی همراه است. در اینجا به برخی از جنبه‌های کلیدی مالکیت خصوصی در ایران اشاره می‌کنیم:

مبانی قانونی: قانون اساسی: اصل ۴۴ قانون اساسی ایران، مالکیت خصوصی را به رسمیت می‌شناسد، اما در عین حال، بخش‌های مهم اقتصاد را در اختیار دولت قرار می‌دهد. این اصل، اقتصاد ایران را به سه بخش دولتی، تعاونی و خصوصی تقسیم می‌کند.

قانون مدنی: قانون مدنی ایران، چارچوب کلی حقوق مالکیت خصوصی، از جمله نحوه تملک، انتقال و استفاده از اموال را مشخص می‌کند.

محدودیت‌ها و ملاحظات: مالکیت اراضی: مالکیت اراضی در ایران با محدودیت‌هایی همراه است. به عنوان مثال، اراضی موات (اراضی بایر و بدون مالک) و اراضی ملی، متعلق به دولت هستند. همچنین، قوانین مربوط به اراضی کشاورزی، ممکن است محدودیت‌هایی را برای مالکیت و استفاده از این اراضی اعمال کند.

- سرمایه‌گذاری خارجی: قوانین مربوط به سرمایه‌گذاری خارجی در ایران، چارچوبی را برای مالکیت خارجی در برخی بخش‌های اقتصاد تعیین می‌کند، اما در عین حال، محدودیت‌هایی را نیز اعمال می‌کند.

چالش‌ها و مسائل: - ابهام در قوانین: برخی از قوانین مربوط به مالکیت خصوصی در ایران، مبهم و تفسیرپذیر هستند که می‌تواند منجر به بروز اختلاف و عدم اطمینان شود.

- محدودیت‌های سیاسی و اقتصادی: محدودیت‌های سیاسی و اقتصادی، می‌تواند بر حقوق مالکیت خصوصی تاثیر بگذارد و موجب کاهش سرمایه‌گذاری و رشد اقتصادی شود.

- فساد: فساد اداری، می‌تواند موجب تضعیف حقوق مالکیت خصوصی و ایجاد بی‌عدالتی شود.

جمع‌بندی: مالکیت خصوصی در ایران به رسمیت شناخته شده است، اما با محدودیت‌ها و ملاحظات همراه است. قوانین مربوط به مالکیت خصوصی در ایران، تحت تاثیر عوامل مختلفی از جمله قانون اساسی، قانون مدنی، فقه اسلامی و شرایط سیاسی و اقتصادی قرار دارند. رفع چالش‌ها و ابهامات موجود در قوانین مربوط به مالکیت خصوصی، می‌تواند به تقویت حقوق مالکیت خصوصی و بهبود فضای کسب و کار در ایران کمک کند.

۶-۲- سهم نظام حاکمیتی در تضمین مالکیت

نقش نظام حاکمیتی ایران در تضمین مالکیت خصوصی، موضوعی پیچیده و چندوجهی است که در طول تاریخ جمهوری اسلامی ایران، فراز و نشیب‌های متعددی را تجربه کرده است. در اینجا به برخی از جنبه‌های کلیدی این موضوع اشاره می‌کنیم:

مبانی قانونی و حقوقی: - قانون اساسی: قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، به طور کلی، مالکیت خصوصی را به رسمیت می‌شناسد و آن را مورد حمایت قرار می‌دهد. اصل ۴۴ قانون اساسی، به ویژه، بر سه بخش دولتی، تعاونی و خصوصی در اقتصاد تأکید می‌کند.

- قوانین مدنی و تجاری: قوانین مدنی و تجاری ایران، چارچوب‌های قانونی لازم برای مالکیت، قراردادهای و معاملات را فراهم می‌کنند.

- قوه قضاییه: قوه قضاییه، مسئولیت رسیدگی به دعاوی مربوط به مالکیت خصوصی و اجرای قوانین مربوطه را بر عهده دارد.

تفسیرهای متفاوت از مالکیت خصوصی: در طول سال‌های پس از انقلاب، تفسیرهای متفاوتی از مفهوم مالکیت خصوصی و حدود آن در میان مقامات و نهادهای مختلف وجود داشته است.

مداخلات دولتی: در برخی موارد، مداخلات دولتی در اقتصاد و مالکیت خصوصی، به ویژه در بخش‌هایی مانند نفت بانکداری و صنایع بزرگ، موجب نگرانی‌هایی در میان فعالان اقتصادی شده است.

نقش نظام حاکمیتی ایران در تضمین مالکیت خصوصی، موضوعی پیچیده و در حال تحول است. اگرچه قانون اساسی و قوانین مدنی و تجاری، چارچوب‌های قانونی لازم برای مالکیت خصوصی را فراهم می‌کنند، اما چالش‌ها و محدودیت‌هایی نیز وجود دارد. با این حال، دولت ایران، در سال‌های اخیر، تلاش‌هایی را برای بهبود فضای کسب‌وکار و تسهیل فعالیت‌های بخش خصوصی انجام داده است. مسائل مربوط به امنیت سرمایه‌گذاری: برخی از فعالان اقتصادی و سرمایه‌گذاران، نگرانی‌هایی را در مورد امنیت سرمایه‌گذاری و تضمین حقوق مالکیت خود در ایران مطرح کرده‌اند. در مدل ساختاری ایران دولت از دل نهاد خصوصی بیرون می‌آید. درحقیقت، در توسعه این کشور، نهادهای مردم سالار بودند که حرف اول را زدند و این مرکزیت بخش مردمی، مانع از اعطای نقش کلیدی به دولت در سازماندهی رشد و توسعه شد (نیلی، ۱۳۹۲: ۴۳)

۷- پیامدهای پذیرش مالکیت خصوصی در صنعت نفت و گاز ایران

مالکیت خصوصی در صنعت نفت و گاز ایران می‌تواند پیامدهای مثبت و منفی متعددی داشته باشد. در اینجا به برخی از مهم‌ترین این پیامدها اشاره می‌کنیم:

پیامدهای مثبت (افزایش سرمایه‌گذاری): بخش خصوصی می‌تواند سرمایه‌های قابل توجهی را به این صنعت تزریق کند، که می‌تواند منجر به توسعه میادین نفتی و گازی، افزایش تولید و بهبود فناوری‌ها شود. سرمایه‌گذاری خارجی نیز می‌تواند به انتقال فناوری‌های پیشرفته و دانش فنی به کشور کمک کند.

- افزایش کارایی و بهره‌وری: شرکت‌های خصوصی معمولاً کارآمدتر از شرکت‌های دولتی هستند و انگیزه بیشتری برای کاهش هزینه‌ها و افزایش بهره‌وری دارند. - رقابت بین شرکت‌های خصوصی می‌تواند منجر به بهبود کیفیت خدمات و کاهش قیمت‌ها شود.

- کاهش وابستگی به دولت:- کاهش نقش دولت در صنعت نفت و گاز می‌تواند منجر به کاهش فساد و رانت‌خواری شود. بخش خصوصی می‌تواند انعطاف‌پذیری بیشتری در برابر تغییرات بازار داشته باشد.

- افزایش صادرات: با افزایش سرمایه‌گذاری و بهره‌وری شرکت‌های خصوصی، امکان افزایش صادرات نفت و گاز به وجود می‌آید.

پیامدهای منفی:

- نگرانی‌های امنیتی: واگذاری مالکیت منابع استراتژیک به بخش خصوصی می‌تواند نگرانی‌های امنیتی ایجاد کند. احتمال سوءاستفاده شرکت‌های خارجی از منابع کشور وجود دارد.

- افزایش نابرابری: خصوصی‌سازی می‌تواند منجر به افزایش نابرابری در توزیع ثروت شود.

و احتمال ایجاد انحصار توسط شرکت‌های بزرگ وجود دارد.

آثار زیست‌محیطی:- شرکت‌های خصوصی ممکن است انگیزه کمتری برای رعایت استانداردهای زیست‌محیطی داشته باشند. و اینکه احتمال افزایش آلودگی‌های زیست‌محیطی وجود دارد.

۸- آثار امکان تملکات خصوصی منابع نفت و گاز در ایران

بررسی آثار امکان تملکات خصوصی منابع نفتی در ایران، موضوعی پیچیده و دارای ابعاد مختلف است. در اینجا به برخی از جنبه‌های کلیدی این موضوع اشاره می‌کنیم:

مفاهیم پایه: مالکیت عمومی در برابر مالکیت خصوصی: در ایران، طبق قوانین موجود، منابع نفتی به عنوان ثروت عمومی تلقی می‌شوند. این بدان معناست که مالکیت این منابع متعلق به دولت است و بهره‌برداری از آنها تحت نظارت دولت انجام می‌شود. مالکیت خصوصی به این معناست که افراد یا شرکت‌های خصوصی می‌توانند مالکیت منابع نفتی را در اختیار داشته باشند و به طور مستقل از آنها بهره‌برداری کنند.

قراردادهای نفتی: قراردادهای نفتی چارچوبی را برای همکاری بین دولت و شرکت‌های نفتی در زمینه اکتشاف، استخراج و تولید نفت تعیین می‌کنند. نوع قراردادهای نفتی می‌تواند تأثیر قابل توجهی بر نحوه مالکیت و بهره‌برداری از منابع نفتی داشته باشد.

اثر مالکیت خصوصی در بعد اجتماعی قراردادها: مالکیت خصوصی در شیوه‌های قراردادی دستاوردهای متعددی دارد که در ادامه به برخی از آن‌ها اشاره می‌کنیم:

۱. افزایش انگیزه و بهره‌وری: وقتی افراد مالک چیزی هستند، انگیزه بیشتری برای استفاده بهینه از آن و افزایش ارزش آن دارند. و این انگیزه منجر به افزایش بهره‌وری و کارایی در استفاده از منابع می‌شود.

۲. تخصیص بهینه منابع: مالکیت خصوصی به افراد امکان می‌دهد تا منابع خود را به نحوی که برایشان بیشترین ارزش را دارد، تخصیص دهند. این امر منجر به تخصیص بهینه منابع در سطح جامعه می‌شود.

۳. ایجاد نوآوری و کارآفرینی: مالکیت خصوصی به افراد انگیزه می‌دهد تا ایده‌های جدید را امتحان کرده و کسب‌وکارهای جدید ایجاد کنند. این امر منجر به نوآوری و رشد اقتصادی می‌شود.

۴. کاهش هزینه‌های معاملاتی: مالکیت خصوصی حقوق و مسئولیت‌ها را به طور واضح مشخص می‌کند و در نتیجه هزینه‌های معاملاتی را کاهش می‌دهد. این امر باعث تسهیل مبادلات و افزایش کارایی بازار می‌شود.

مطالعات حقوق انرژی، دوره ۳، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۴۰۳ صفحات ۲۷۳-۲۷۴

۵. افزایش سرمایه‌گذاری: وقتی افراد مطمئن هستند که از سرمایه‌گذاری خود سود خواهند برد، انگیزه بیشتری برای سرمایه‌گذاری دارند. مالکیت خصوصی این اطمینان را ایجاد می‌کند و منجر به افزایش سرمایه‌گذاری می‌شود.

۶. ایجاد ثبات و امنیت: مالکیت خصوصی حقوق افراد را تضمین می‌کند و منجر به ایجاد ثبات و امنیت در جامعه می‌شود. این امر باعث افزایش اعتماد و کاهش ریسک می‌شود.

۷. ایجاد عدالت: مالکیت خصوصی به افراد امکان می‌دهد تا از تلاش‌های خود بهره‌مند شوند و منجر به ایجاد عدالت در جامعه می‌شود. این امر باعث افزایش انگیزه و کاهش نابرابری می‌شود.

نکاتی در مورد مالکیت خصوصی در قراردادها: * ماده ۱۰ قانون مدنی، اصل آزادی قراردادها را بیان می‌کند که به افراد اجازه می‌دهد تا قراردادهای خصوصی را با رعایت قوانین منعقد کنند.

قراردادهای مشارکت مدنی، یکی از انواع قراردادهایی است که در آن مالکیت خصوصی نقش مهمی ایفا می‌کند.

انگیزه فردی و نوآوری: نظام مالکیت خصوصی، با ایجاد انگیزه برای سودآوری، افراد و شرکت‌ها را به نوآوری و استفاده از فناوری‌های جدید ترغیب می‌کند. این امر می‌تواند منجر به افزایش بهره‌وری و کاهش هزینه‌های استخراج نفت و گاز شود. سرمایه‌گذاری و جذب منابع مالی: بخش خصوصی، با داشتن منابع مالی و تخصص‌های مدیریتی، می‌تواند نقش مهمی در سرمایه‌گذاری در پروژه‌های نفت و گاز ایفا کند. این امر، به ویژه در شرایط تحریم و محدودیت‌های مالی، از اهمیت بالایی برخوردار است.

- بهره‌وری و کاهش هزینه‌ها: نظام مالکیت خصوصی، با ایجاد رقابت، شرکت‌ها را به کاهش هزینه‌ها و افزایش بهره‌وری ترغیب می‌کند. این امر می‌تواند منجر به افزایش سودآوری و بهبود عملکرد صنعت نفت و گاز شود.

- توسعه مناطق نفت‌خیز: سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در مناطق نفت‌خیز، می‌تواند منجر به ایجاد اشتغال، توسعه زیرساخت‌ها و بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی این مناطق شود.

پیشنهادها: تغییر نظام مالکیت: برای بهره‌گیری از ظرفیت‌های بخش خصوصی، لازم است نظام مالکیت در صنعت نفت و گاز ایران تغییر کند. این امر می‌تواند از طریق واگذاری پروژه‌ها به بخش خصوصی، ایجاد شرکت‌های مشترک و یا عرضه سهام شرکت‌های دولتی در بورس انجام شود.

- ایجاد فضای رقابتی: برای افزایش بهره‌وری و نوآوری، لازم است فضای رقابتی در صنعت نفت و گاز ایران ایجاد شود. این امر می‌تواند از طریق حذف انحصارات دولتی، تسهیل ورود شرکت‌های خصوصی و ایجاد شفافیت در قراردادها انجام شود.

- حمایت از سرمایه‌گذاری بخش خصوصی: دولت باید با ارائه مشوق‌های مالی و قانونی، از سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در صنعت نفت و گاز حمایت کند. این امر می‌تواند شامل ارائه تسهیلات مالیاتی، تضمین سرمایه‌گذاری و تسهیل فرآیندهای اداری باشد.

- توسعه فناوری‌های نوین: برای افزایش بهره‌وری و کاهش هزینه‌ها، لازم است فناوری‌های نوین در صنعت نفت و گاز ایران توسعه یابند. این امر می‌تواند از طریق حمایت از تحقیق و توسعه، جذب سرمایه‌گذاری خارجی و همکاری با شرکت‌های بین‌المللی انجام شود.

نتیجه گیری

با توجه به پتانسیل بالای منابع نفت و گاز در ایران، بهره‌گیری از ظرفیت‌های بخش خصوصی می‌تواند نقش مهمی در توسعه این صنعت ایفا کند. نظام مالکیت خصوصی، با ایجاد انگیزه برای سرمایه‌گذاری، نوآوری و بهره‌وری، می‌تواند منجر به افزایش تولید، کاهش هزینه‌ها و بهبود فناوری‌های استخراج شود. برای تحقق این امر، لازم است نظام مالکیت در صنعت نفت و گاز ایران تغییر کند و فضای رقابتی و حمایتی برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی ایجاد شود.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند که علت ناکارآمدی مالکیت خصوصی در برخی کشورها تنها به جهت نشناختن مؤلفه‌ها و حقیقت مسئله و دوربودن از واقعیت‌های جامعه است. این امر نیز به دلیل فاصله گرفتن دنیای فعلی از ارزشها و انگیزش‌های درونی انسان است. براساس قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، مالکیت و مدیریت در صنایع بالادستی نفت و گاز کشورمان از حیطه صلاحیت بخش‌های غیردولتی خارج، اما استفاده از نتایج ذکرشده در فعالیت صنایع پایین دستی می‌تواند زمینه توسعه و ۱ است تحول را به وجود آورد. به عبارت دیگر، در جهت اجرای ثمره‌های بحث بالا در صنعت نفت و گاز کشور می‌توان گفت که کاربرد صحیح ابزارهای موجود و توجه به ماهیت و فلسفه راهکارهای ارائه شده مانند نظام‌های مالکیتی، نخستین گام در پیمودن مسیر توسعه است.

منابع

فارسی

الف) کتابها

- ۱- استون، فردینانداف (۱۳۸۸). (نهادهای اساسی حقوق ایالات متحده آمریکا، ترجمه سیدحسین صفایی، چاپ دوم، تهران: جنگل، جاودانه.
- ۲- اصغریان، مجتبی (۱۳۹۱). (حقوق نفت و گاز در ایالات متحده آمریکا (قراردادهای اجاره نفت و گاز)، چاپ اول، تهران: خرسندی.
- ۳- ندیکس، راینهارد (۱۳۸۲). (سیمای فکری ماکس وبر، ترجمه محمود رامبد، چاپ اول، تهران: هرمس.
- ۴- داوید، رنه و اسپینوزی، کامی ژوفره (۱۳۸۷). (درآمدی بر حقوق تطبیقی و دو نظام بزرگ حقوقی معاصر، ترجمه سیدحسین صفایی، چاپ هفتم، تهران: میزان.
- ۵- دو سوتو، هرناندو (۱۳۹۳). (راز سرمایه: چرا سرمایه‌داری در غرب موفق میشود و در جاهای دیگر شکست می‌خورد؟، ترجمه فریدون تفضلی، چاپ چهارم، تهران: نی.
- ۶- علیزاده، عبدالرضا (۱۳۸۷). (مبانی رویکرد اجتماعی به حقوق؛ جستاری در نظریه‌های جامعه‌شناسی حقوق و بنیادهای حقوق ایران، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ اول، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت) و مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.
- ۷- کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۶). (دوره مقدماتی حقوق مدنی: اموال و مالکیت، چاپ پانزدهم، تهران: میزان.

- ۸-). 1385. -- فلسفه حقوق: تعریف و ماهیت حقوق، جلد ۱، چاپ سوم، تهران: شرکت سهامی انتشار
- ۹- کاشانی، جواد (۱۳۹۳). (منابع نفت و گاز مشترک از منظر حقوق بینالملل، چاپ دوم، تهران: شهر دانش.
- ۱۰- مارش، دیوید و استوکر، جری (۱۳۸۴). (روش و نظریه در علوم سیاسی، ترجمه امیرمحمد حاجی یوسفی، چاپ دوم، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- ۱۱- مؤمنپور، الهام (۱۳۹۵). (نفت؛ علت یا معلول: تحلیل اقتصادی مالکیت بر نفت در پرتو حقوق مالکیت کارآمد (از منظر نظریه نهادی و رهیافت نظم اجتماعی)، با دیباچه هادی وحید، چاپ اول، تهران: خرسندی.
- ۱۲- نیلی، مسعود و غنینهزاد، موسی و همکاران (۱۳۸۶). (اقتصاد و عدالت اجتماعی، چاپ دوم، تهران: نی.
- ۱۳- وبر، ماکس (۱۳۸۴). (اقتصاد و جامعه، ترجمه عباس منوچهری و دیگران، چاپ اول، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت).
- ۱۴ (=). 1382. ----- (دین، قدرت، جامعه، ترجمه احمد تدین، چاپ اول، تهران: هرمس.
- ب) مقالات
- ۱۵- شافع، میرشهبیز، (۱۳۸۸). (مالکیت خصوصی بر منابع نفت و گاز در حقوق ایالات متحده آمریکا»، مجله پژوهشهای حقوقی، سال هشتم، شماره ۱۶، 378۳۵۵ -
- ۱۶- کرمی، سکینه (۱۳۹۴). (نظم عمومی؛ ابزاری برای کنترل قضایی شروط ناعادلانه»، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۹۱، ۱۰۷-۱۳۴.
- طالعات حقوق انرژی، دوره ۳، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۴۰۳، صفحات ۲۸۰
- ۱۷- نیلی، مسعود، (۱۳۹۲). (چشم انداز تحولات نقش دولت و بخش خصوصی در آینده اقتصاد ایران»، مجله نامه اتاق بازرگانی، سال هشتاد و پنجم، شماره ۷۷، 46۴۳ -

A) Book

- ۱۹Banner, Stuart (2011). American Property: A History of How, Why and What We Own, United States: Harvard University Press.
- ۲۰Cooter, Robert D. & Hans-Bernd Schaefer (2011). Solomon's Knot: How Law Can End the Poverty of Nations, (The Kauffman Foundation Series on Innovation and Entrepreneurship), Princeton University Press.
- ۲۱Dietze, Gottfried (1995). In Defense of Property, United States: University Press of America (UPA), 1st edition.
- ۲۲Ely JR., James W. (2008). The Guardian of Every Other Right: A Constitutional History of Property Rights (Bicentennial Essays on the Bill of Rights), New York: Oxford University Press, 3rd edition, November 30th, 2007.
- ۲۳Hoffer, Peter Charles (1998). Law and People in Colonial America, United States: Johns Hopkins University Press, Revised edition.
- ۲۴Huffman, James L. (2013). Private Property and the Constitution: State Powers, Public Rights and Economic Liberties, 1st edition, United States: Palgrave Macmillan US.
- ۲۵Hume, David (2017). A Treatise of Human Nature (Philosophical Classics), Create Space Independent Publishing Platform.
- ۲۶Hyne, Norman J. (2012). Nontechnical Guide to Petroleum Geology, Exploration, Drilling & Production, United States: PennWell Corp, 3rd edition.
- ۲۷Lorenzo, Francesco Di (2013). 2012 Hernando de Soto Fellow, International Property Rights Index, 2013 Report, Edited by Ryan Balis, Washington; Americans for Tax Reform Foundation/Property Rights Alliance.
- ۲۸Kuntz, Eugene O.; John S. Lowe & other (1993). Forms manual to accompany Cases and Materials on Oil and Gas Law, American

Casebook Series, 2nd Edition, Copyrighted by West Academic Publishing.

۲۹. Louie, Levonne (2014). Mineral Land Rights: What You Need to Know, Bookbaby (Citrine Press), 1st edition.

۳۰. Rodrik, Dani & M.R. Rosenzweig (2009). Handbook of Development Economics, Vol. 5, The Netherlands: North-Holland, 1st edition.

۳۱. Shaffer, Harry G. (1999). American Capitalism and the Changing Role of Government, United States (Library of Congress Cataloging-in-Publication Data), Praeger.

استناد:

رضایی, نیما, روستا, هادی. تأثیر انگیزش فردی-اجتماعی نظام مالکیت خصوصی در سیاست توسعه میدان نفت و گاز در ایران. فصلنامه تحولات سیاسی اجتماعی معاصر ایران; 1404 ,

<http://doi.org/10.30510/pscci.2025.514819.1266>